

Türkiye'de Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Derslerinde Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezlerin Doküman İncelemesi

Document Review of Postgraduate Theses on Values Education in Social Studies and Life Sciences Courses in Turkey

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'de Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinde yapılan değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların genel eğilimlerini belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmaya Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) "Ulusal Tez Merkezi"nde kayıtlı olan yüksek lisans ve doktora tezleri dahil edilmiştir. Yapılan detaylı incelemede 2008-2023 yılları arasında Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersleri kapsamında değerler eğitiminin araştırıldığı 32 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Yapılan tez taramasında Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Değerler, Değerler Eğitimi anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Belirlenen tezler doküman analizi incelemesi yoluyla araştırma yılı, tez türü, ilgili ders, seçilen örneklem, üniversitelere göre dağılımları, kullanılan araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri değişkenlerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan içerik analizi neticesinde elde edilen veriler yüzde ve frekans değerleriyle açıklanmıştır. 2008-2023 yılları arasında değerler eğitimiyle ilgili yapılan en fazla tezin 2018, 2019, 2021 ve 2023 yıllarına ait olduğu ($f = 4$), yüksek lisans düzeyinde ($f = 27$), sosyal bilgiler eğitiminde ($f = 26$) ağırlıklı olarak yapıldığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin en fazla tercih edilen örneklem grubu ($f = 16$), Necmettin Erbakan ve Sakarya Üniversitelerinde yapılan tez sayısının diğerlerinden daha yüksek olduğu ($f = 3$), en fazla kullanılan araştırma yönteminin nitel yöntem olduğu ($f = 22$), veri toplama aracı olarak en çok yarı yapılandırılmış görüşme formunun tercih edildiği ($f = 21$) ve elde edilen verilerde ağırlıklı olarak içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edildiği ($f = 24$) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Değerler Eğitimi, Tez

ABSTRACT

This study aims to determine the general trends of studies on values education in Social Studies and Life Sciences courses in Turkey. Master's and doctoral theses registered in the "National Thesis Center" of the Council of Higher Education (YÖK) were included in the research. In the detailed examination, 32 postgraduate theses investigating values education within the scope of Social Studies and Life Sciences courses between 2008 and 2023 were found. The keywords Social Studies, Life Sciences, Values, Values Education were used in the thesis scanning. The determined theses were evaluated through document analysis according to the variables of research year, thesis type, relevant course, selected sample, distribution according to universities, research method used, data collection tools and data analysis methods. The data obtained as a result of the content analysis was explained with percentage and frequency values. It was determined that the most theses related to values education between 2008-2023 belonged to the years 2018, 2019, 2021 and 2023 ($f = 4$), and were mainly made at the master's level ($f = 27$) and social studies education ($f = 26$). The most preferred sample group of teachers ($f = 16$), the number of theses made at Necmettin Erbakan and Sakarya Universities is higher than the others ($f = 3$), the most used research method is the qualitative method ($f = 22$), and it is the most used data collection tool. It was concluded that the semi-structured interview form was preferred ($f = 21$) and the data obtained was mainly analyzed using the content analysis method ($f = 24$).

Keywords: Value, Social Studies, Life Science, Values Education, Thesis

GİRİŞ

İnsan dünyada yaşayan başka varlıklardan; iletişim kurması, bilinçli üretmesi, sosyal etkileşimi olması, gelişmesi ve dolayısıyla da medeniyet kurmasıyla ayrılmaktadır. Geçmişten günümüze uzanan çizgide kurulan her medeniyetin kendine has özellikleri, yapıları, iletişim şekilleri, yaşam tarzları ve değerleri olmuştur. Bu bağlamda değer kavramının medeniyetlerin ürünü olduğu ifade edilmektedir. Bireylerin sahip oldukları değerlerin toplumsal bir dayanağı olduğu görülmektedir. Birey, değerleri edinme konusunda doğduğu andan itibaren toplum ve çevre tarafından şekillendirilmektedir. Edinilen değerlerin toplumsal kimlik, duygu, düşünce, inanç, davranış, algı boyutları bulunmaktadır (Dilmaç, Bozgeyikli, & Çıkılı, 2008). Çok boyutlu bir yapıya sahip olan değerlerin tanımlarının da geniş bir alanla ilişkilendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Değer

Aysel Arslan¹
Şemsettin Sungur²

How to Cite This Article

Arslan, A. & Sungur, Ş.
(2024). "Türkiye'de Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Derslerinde Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezlerin Doküman İncelemesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(1): 137-145. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10620631>

Arrival: 14 December 2023
Published: 31 January 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Sivas, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet Üniversitesi İlkokulu, Sivas, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

kavramını Schwartz (1999), edindirilmek ya da ulaşılmak istenen bireyin davranışları ve seçimlerine, bunların uygunluğuna ilişkin değerlendirmelere yönelik yönlendirici yapılar olarak ifade etmektedir. Rokeach ve Regan (1980) değeri, bireyin belirli ortam ve durumlarda ortaya koyduğu davranış ve düşüncelerin toplumsal kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin yargılar olarak tanımlamaktadır. Güngör (1998) değer arzu edilen ya da edilmeyen şey olduğunu belirtmektedir. Halstead (1996) ise değeri; bireyin davranışlarına yön veren, kararlarında referans noktası olan ilke, inanç, ideal ve tutumlar olarak tanımlamaktadır. Yapılan tanımlar birlikte ele alındığında değer, bireyin yaşama yönelik farkındalığını, bakış açısını, duygu, düşünce ve davranışlarının temelini oluşturan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler çerçevesinde iyi-kötü, doğru-yanlış belirlenmektedir. Toplumsal yaşama yön veren değerlerin; eğitim, sosyal hayat, meslek yaşamı gibi birçok alanla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır (Gaunt, 2006; Turan & Aktan, 2008). Değerler bu bağlamda farklı alanlarla ilişkili olarak araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Allport, Vernon ve Lindzey (1960) değerleri estetik, teorik, dini, siyasi, sosyal ve ekonomik değerler olarak altı kategoriye ayırmıştır. Rokeach (1973) değerleri araçsal değerler ve amaçsal değerler olarak iki boyutta ele almıştır. Araçsal değerlerde ahlaki davranış biçimleri etkili olmaktadır. Amaçsal değerler bireysel veya toplumsal yönde olabilir (Rokeach & Regan, 1980). Schwartz (1992) değerleri kültürel ve bireysel olarak iki ana kategoride incelemiştir. Gerek toplumsal gerekse bireysel açıdan ele alındığında değerlerin hayatı şekillendirdiği, yönlendirdiği ve araştırma konusu olmaya devam ettiği görülmektedir. Değerlerle ilgili araştırmalarda öne çıkan alanların başında değerlerin edinilmesi yer almaktadır. Çünkü değerlerin nesilden nesile doğru olarak aktarılması toplumların devamı için zorunluluktur (Üstünyer, 2009). Bunun için de toplumlar değerler eğitimi üzerinde gün geçtikçe daha fazla durmaktadır. Aileler geçmişe oranla artan bir oranda okullarda verilen eğitimlerde çocuklarının akademik başarılarının yanı sıra toplumsal yaşam içinde uyumlarını sağlayan değerlerin öğretimini de beklemektedir.

Değerler toplum içinde kendiliğinden plansız olarak aktarılabilirdiği gibi eğitsel süreçlerde planlı olarak da aktarılmaktadır (Yeşil & Aydın, 2007). Günümüzde değişen toplumsal yapıda sosyal ortamların değil de daha çok bireysel yaşamın öne çıktığı görülmektedir. Bu da değerlerin toplumsal yolla aktarılmasında eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Rokeach & Regan, 1980). Bu nedenle dünyada değerler eğitim süreçlerinde farklı dersler içinde öğretilmektedir. Değerler eğitimi duygulara yönelik olduğundan duyuşsal alanda eğitime dahil olmaktadır. Duyuşsal alanla ilgili olarak verilen eğitim değerlerin oluşumunu açıklamada önceliklidir (Akbaş, 2008). Duygular, inançlar, tutumlar, motivasyon doğrudan duyuşsal alanla ilişkilidir (Johnson, 2000). Duyuşsal eğitim; öğrencilerin ahlaki kimlik oluşturmaları, entelektüelliklerini geliştirmeleri yönünde kasıtlı ve planlı olarak tasarlanan bir süreçtir (Best, 2003). Bireyin kişisel ve toplumsal kimliğinin doğru şekillenmesi yönünde duyuşsal eğitimin kesinlikle edilmemesi gerekmektedir (Doğanay, 2009). Bu bağlamda duyuşsal alana yönelik verilen eğitimle değerler eğitiminin çok güçlü bir bağlantısı bulunduğu görülmektedir (Bacanlı, 2005). Okulların görevi sadece öğrencilerinin akademik olarak başarılı olmalarını sağlamak değil aynı zamanda kişisel olarak gelişimlerini, toplumsal yapının üyesi olmalarını, vatandaşlık bilincini kazanmalarını sağlamaktır (Lang, Katz, & Menezes, 1998).

Günümüz dünyasının gelişen teknolojisiyle tüm dünyanın iç içe olduğu bir çağda değerler eğitimi toplumlar için hayati önem arz etmektedir. Bu bağlamda her toplumun kendi eğitim kurumlarında okutulan öğretim programlarında kendi değerlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır (Lovat, Clement, Dally, & Toomey, 2010). Değerler eğitiminin öğretim sürecinde verilmesi eğitimin toplumsal kabulünü artırmanın yanında kalitesini de artırmaktadır (Lovat, 2009). Lickona (1991), değişen dünyadaki gençlerin ahlaki ve manevi anlamda birçok sorunla karşılaştıklarını ve değerler eğitimine ihtiyaç duyduklarını söylemektedir. Aslında değerlerin verilmediği bir eğitim sistemi çok da olanaklı değildir. Çünkü kaynağı her ne olursa olsun okullarda öğretilen bilgilerin mutlaka bir şekilde dayandığı bir değer sistemi bulunmaktadır (Çengelci, 2010; Lickona, 1991). Değerler eğitiminde bu daha görünür hale gelerek öğrencilerin toplumsal ve insani değerleri öğrenmelerine ilişkin eğitimsel uygulamalara işaret edilmekte, farklı düşünen insan ve toplumlarla birlikte yaşamının öğretilmesi hedeflenmektedir (Thornberg, 2008). Değerlerin öğrencilere hemen her ders içeriğine yedirilerek aktarılması temel olmakla birlikte Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Türkçe gibi dersler içeriklerinin uygunluğu nedeniyle daha avantajlı bir konuma sahiptir. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Çengelci (2010) beşinci sınıf düzeyinde değerler eğitimi; Tahiroğlu (2011) dördüncü sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan farklı konularda değerler eğitiminin etkililiğini; Aktepe (2010) dördüncü sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değerini; Aladağ (2009) beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin sorumluluk değerine etkisini; Balcı (2008) altıncı sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin etkililiğini incelemiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmacılar; herhangi bir konuda yapılan çalışmalardan yola çıkarak genel olarak neler tespit edildiğini bütünsel bir bakış açısıyla ortaya koyma, sonuçlardan hareketle yeni bulgular oluşturma amacıyla literatür tarama çalışmaları yapmaktadır. Belirli bir alanda yapılan çalışmalar biriktiğinde ve toplu bir bakış açısıyla bakma ihtiyacı duyulduğunda bu tür çalışmalar öne çıkmaktadır. Bir konuda yapılan çalışmaların toplu bakış açısıyla görülmesi, çalışmaların avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması, ortak özelliklerinin ve farklılıklarının belirlenmesi amacıyla doküman analizi çalışmaları yapılmaktadır (Kayahan-Yüksel & Baka, 2022). Alan yazında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitimiyle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca bu iki dersin birlikte değerler eğitimi açısından ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çelik ve Güleç (2021) sosyal bilgiler eğitimiye yönelik yapılan doktora tezlerini değerler açısından incelemiştir. Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı (2017) değerlere yönelik lisansüstü tezleri, Fidan ve Öner (2018) 2002-2018 yılları arasında değerler eğitimiye yönelik lisansüstü tezleri araştırmıştır. Bu çalışmada sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitimiye yönelik olarak yapılan lisansüstü çalışmaların tanımlayıcı özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda aşağıda sunulan soruların yanıtı aranmıştır.

Sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitimiye yönelik yapılan lisansüstü tezlerin;

- ✓ Yıllara göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Tez türüne göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Seçilen örneklem grubuna göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerine göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Üniversitelere göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Kullanılan yöntemlere göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Veri toplama araçlarına göre dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Veri analiz yöntemlerine göre dağılımı ne şekildedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi kullanılan araştırmalarda hedeflenen olgu veya içeriklerin belirlenmesi amacıyla yazılı veya görsel materyaller incelenmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Doküman analizlerinde araştırılacak konu belirlendikten sonra sırasıyla dokümanlara ulaşma, dokümanların içeriklerinin belirlenmesi, doküman içeriklerinin amaca göre incelenmesi, elde edilen verilerin raporlanması şeklinde aşamalı bir çalışma stratejisi izlenmektedir (Glesne, 2013).

Çalışma Kapsamı

Araştırmaya Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) "Ulusal Tez Merkezi"nde kayıtlı olan yüksek lisans ve doktora tezleri dahil edilmiştir. Yapılan detaylı incelemede 1999-2023 yılları arasında değerler eğitimiyle ilgili olarak yapılmış 490 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersleri kapsamında değerler eğitiminin araştırıldığı lisansüstü tezler baz alınarak daraltılan taramada ise 2008-2023 yılları arasında 25 farklı üniversitede yapılan 32 lisansüstü teze ulaşılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi Süreci

Yapılan lisansüstü tez taramasında Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Değerler, Değerler Eğitimi anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Belirlenen lisansüstü tezleri öncelikle pdf dosyası olarak bilgisayara kaydedilmiştir. Sonrasında tezlerin içerikleri doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde lisansüstü tezleri; araştırma yılı, tez türü, ilgili ders, seçilen örneklem, üniversitelere göre dağılımları, kullanılan araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri değişkenlerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan içerik analizi neticesinde elde edilen veriler yüzde ve frekans değerleriyle açıklanmıştır. Daha sonrasında elde edilen bulgular tablolarla gösterilmiş ve ilgili tablonun altına bulgularla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada doküman analizi neticesinde elde edilen bulgular araştırma sorularının sıralamasına uygun olarak

aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Aşağıda yer alan Tablo 1’de lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıl	f	%
2008	1	3.13
2010	2	6.25
2011	2	6.25
2013	1	3.13
2014	2	6.25
2016	1	3.13
2017	1	3.13
2018	4	12.50
2019	4	12.50
2020	3	9.38
2021	4	12.50
2022	2	6.25
2023	4	12.50
Toplam	32	100.00

Tablo 1 incelendiğinde; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak 32 lisansüstü tezin yazıldığı görülmektedir. En fazla tezin 2018, 2019, 2021 ve 2023 ($f=4$) yazıldığı en az tezin ise 2008, 2013, 2016 ve 2017 ($f=1$) yıllarında yazıldığı görülmektedir. 2018 yılından sonra değerler eğitimiyle ilgili yazılan tez sayısında nispeten yükselme olduğu saptanmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 2’de lisansüstü tezlerin tez türüne göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2. Lisansüstü tezlerin tez türüne göre dağılımı

Tez türü	f	%
Yüksek lisans	27	84.37
Doktora	5	15.63
Toplam	32	100.00

Tablo 2’de yer alan bilgilere göre 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin 27 tanesinin yüksek lisans 5 tanesinin ise doktora düzeyinde olduğu görülmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 3’te lisansüstü tezlerin ders türüne göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3. Lisansüstü tezlerin ders türüne göre dağılımı

Ders türü	f	%
Sosyal bilgiler	26	76.47
Hayat bilgisi	8	23.53
Toplam	34	100.00

Tablo 3’te yer alan bilgilere göre 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin 26 tanesinin sosyal bilgiler, 8 tanesinin ise hayat bilgisi dersine yönelik olduğu görülmektedir. İncelenen tezlerden 2 tanesinde sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerinin birlikte ele alındığı tespit edilmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 4’te lisansüstü tezlerin örneklem türüne göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4. Lisansüstü tezlerin örneklem türüne göre dağılımı

Örneklem türü	f	%
Öğretmen	16	45.71
Öğrenci	9	25.71
Edebi kitap (roman, hikâye vb.)	4	11.43
Ders kitabı	4	11.43
Öğretim programı	1	2.86
Araştırma (tez, makale)	1	2.86
Toplam	35	100.00

Tablo 4’te yer alan bilgilere göre; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin örneklem türü açısından 16 tanesinin öğretmenlerle, 9 tanesinin öğrencilerle, dörder tanesinin edebi kitap ve ders kitaplarıyla, birer tanesinin ise öğretim programı ve alan yazında yapılan araştırmalarla yapıldığı görülmektedir. Bazı araştırmalarda farklı örneklem türlerinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 5’te lisansüstü tezlerin yapıldıkları üniversitelere göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 5. Lisansüstü tezlerin yapıldıkları üniversitelere göre dağılımı

Üniversite adı	f	%
Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	9.38
Sakarya Üniversitesi	3	9.38
Marmara Üniversitesi	2	6.25
Fırat Üniversitesi	2	6.25
Amasya Üniversitesi	2	6.25
Hacettepe Üniversitesi	1	3.13
Anadolu Üniversitesi	1	3.13
Mersin Üniversitesi	1	3.13
Pamukkale Üniversitesi	1	3.13
Niğde Üniversitesi	1	3.13
Gazi Üniversitesi	1	3.13
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	1	3.13
Adnan Menderes Üniversitesi	1	3.13
İnönü Üniversitesi	1	3.13
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1	3.13
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	1	3.13
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1	3.13
İstanbul Üniversitesi	1	3.13
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1	3.13
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	3.13
Giresun Üniversitesi	1	3.13
Ankara Üniversitesi	1	3.13
Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi	1	3.13
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	3.13
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	1	3.13
Toplam	32	100.00

Tablo 5 incelendiğinde; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarında değerler eğitimiye yönelik yazılan tezlerin 25 farklı üniversitede yapıldığı belirlenmiştir. Sayı olarak en fazla tezin Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesinde ($f=3$) yapıldığı, onu Marmara Üniversitesi, Amasya Üniversitesi ve Fırat Üniversitesinin ($f=2$) takip ettiği saptanmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 6'da lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemine göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 6. Lisansüstü tezlerin kullanılan araştırma yöntemine göre dağılımı

Araştırma yöntemi	f	%
Nitel	22	68.75
Nicel	1	3.13
Karma	9	28.13
Toplam	35	100.00

Tablo 6'ya bakıldığında 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin nitel ($f=22$), nicel ($f=1$) ve karma ($f=9$) yöntemleri kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Kullanılan yöntemlerin çoktan aza doğru sıralanılışının nitel, karma ve nicel yöntemler şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 7'de lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 7. Lisansüstü tezlerin kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri toplama araçları	f	%
Yarı yapılandırılmış görüşme formu	21	31.82
Doküman analizi	10	15.15
Anket	6	9.09
Standartlaştırılmış ölçek	5	7.58
Kişisel bilgi formu	4	6.06
Gözlem formu	4	6.06
Katılımlı gözlem	3	4.55
Video kayıtları	3	4.55
Çalışma Yaprakları	2	3.03
Araştırmacı günlüğü	1	1.52
Kazanım testi	1	1.52
Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme	1	1.52
Etkinlik formu	1	1.52
Öğrenci ürün dosyası	1	1.52
Öğrenci öz değerlendirme form	1	1.52
Mektuplar	1	1.52
Köşe yazıları	1	1.52
Toplam	66	100.00

Tablo 7 incelendiğinde; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yapılan lisansüstü tezlerde 17 farklı veri toplama aracının kullanıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracının yarı yapılandırılmış görüşme formu ($f=21$) olduğu, onu doküman analizi ($f=10$), anket ($f=6$) ve standartlaştırılmış ölçek ($f=5$) araçlarının takip ettiği saptanmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 8’de lisansüstü tezlerde kullanılan veri analiz yöntemlerine göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 8. Lisansüstü tezlerin kullanılan veri analiz yöntemlerine göre dağılımı

Veri analiz yöntemleri	<i>f</i>	%
İçerik analizi	24	32.00
Betimsel analiz	8	10.67
Frekans	6	8.00
Yüzde	6	8.00
Bağımsız t testi	5	6.67
Anova	4	5.33
Aritmetik ortalama	4	5.33
Tukey	3	4.00
Standart sapma	2	2.67
Kruskal Wallis H testi	2	2.67
Kolmogorov Smirnov	2	2.67
Mann Whitney U testi	1	1.33
Bağımlı t testi	1	1.33
Tümevarım	1	1.33
X ² (Kay-Kare)	1	1.33
Shapiro – Wilk	1	1.33
Wilcoxon işaretli sıralar testi	1	1.33
Welch Testi	1	1.33
Games – Howell testi	1	1.33
Meta sentez	1	1.33
Toplam	75	100.00

Tablo 8 incelendiğinde; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yapılan lisansüstü tezlerde 20 farklı veri analiz yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda en sık kullanılan veri analiz yönteminin içerik analizi ($f=24$) olduğu, onu betimsel analiz ($f=8$), frekans ($f=6$) ve yüzde ($f=6$) analiz yöntemlerinin takip ettiği saptanmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen bulgular araştırma sorularına uygun olarak bu bölümde alan yazındaki diğer çalışmalarla birlikte bu bölümde ele alınmıştır. Alan yazında önceden yapılan çalışmaları bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesini amaçlayan doküman analiz yöntemi sayesinde araştırmacılar ilgili alandaki çalışmaların yıllar itibarıyla nasıl ilerlediğini, kullanılan yöntem, örneklem, veri araçları, veri analiz yöntemleri gibi birçok farklı etkenin neler olduğunu görmektedir. Bu anlayıştan yola çıkılarak yapılan bu çalışmada 2008-2023 yılları arasında yapılan lisansüstü tezler araştırma amaçları doğrultusunda incelenmiştir. 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak 32 lisansüstü tezin yazıldığı görülmektedir. En fazla tezin 2018, 2019, 2021 ve 2023 yazıldığı en az tezin ise 2008, 2013, 2016 ve 2017 yıllarında yazıldığı görülmektedir. 2018 yılından sonra değerler eğitimiyle ilgili yazılan tez sayısında nispeten yükselme olduğu saptanmıştır. Dilek, Baysan ve Öztürk (2018) tarafından 2010-2017 yılları arasında yapılan sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili tezlerin araştırıldığı bir çalışmada 415 tez olduğu belirlenmiştir. Oruç ve Ulusoy’un (2008) sosyal bilgiler eğitim alanının diğer birçok alana göre nispeten yeni bir alan olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de sosyal bilgiler alanında yapılan ve dolayısıyla da değerler eğitimiyle ilgili yapılan tez sayısının sınırlı olduğu düşünülebilir. Bu çalışmada değerler eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların son yıllarda arttığı bulgusuna benzer bir yorum da Tarman, Acun ve Yüksel (2010) tarafından gelmiş ve geçen yıllar içinde sosyal bilgiler alanında yapılan tez sayısının arttığını söylemiştir.

Elde edilen bulgularda; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin 27 tanesinin yüksek lisans 5 tanesinin ise doktora düzeyinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu tezlerin 26 tanesinin sosyal bilgiler, 8 tanesinin ise hayat bilgisi dersine yönelik olduğu görülmektedir. İncelenen tezlerden 2 tanesinin sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerinin birlikte ele aldığı tespit edilmiştir. Batur ve Akdeniz (2020) değerler eğitimi Türkiye eğitiminde yapılan lisansüstü tezlerde araştırmış ve 85 yüksek lisans 3 doktora düzeyi olmak üzere 88 lisansüstü tezin yazıldığını belirlemiştir.

2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin örneklem türü açısından 16 tanesinin öğretmenlerle, 9 tanesinin öğrencilerle dörder tanesinin edebi kitap ve ders kitaplarıyla, birer tanesinin ise öğretim program ve alan yazında yapılan araştırmalarla yapıldığı

görülmektedir. Bazı araştırmalarda farklı örneklem türlerinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir. Dilek ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları incelemede sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili yapılan tezlerin yarısından fazlasında örneklem grubunun öğretmenler, sonrasında öğrenciler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Alan yazındaki bilimsel makaleleri inceleyen Arık ve Türkmen (2009) örneklem grubu olarak en fazla öğretmen ve öğrencilerin tercih edildiğini belirlemiştir. Burada öğretmen ve öğrencilerin en kolay ulaşılabilir grup olmalarının önemli bir etkisinin olduğu düşünülebilir.

Yapılan bu çalışmada 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarında değerler eğitime yönelik yazılan tezlerin 25 farklı üniversitede yapıldığı belirlenmiştir. Sayı olarak en fazla tezin Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesinde yapıldığı, onu Marmara Üniversitesi, Amasya Üniversitesi ve Fırat Üniversitesinin takip ettiği saptanmıştır. Değerler eğitiminin farklı üniversitelerde araştırılmasına karşın çok da yoğun olarak ele alınmadığı görülmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler Eğitiminin daha köklü olduğu kuruluş itibarıyla de daha eski olan üniversitelerde değerler eğitimiyle ilgili çalışmaların sayısının yetersiz olduğu düşünülmektedir. Dilek ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları araştırmada sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan tez çalışmalarının 54 farklı üniversitede ve en fazla çalışmanın sırasıyla Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Fırat Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesinde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kullanılan araştırma yöntemleri açısından bu çalışmanın bulgularına bakıldığında; 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yazılan tezlerin nitel, nicel ve karma yöntemleri kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Kullanılan yöntemlerin çoktan aza doğru sıralanılışının nitel, karma ve nicel yöntemler şeklinde olduğu belirlenmiştir. Oruç ve Ulusoy (2008) Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili doktora tezlerini incelemiş ve en fazla bu çalışmayla uyumlu olarak nitel yöntemin kullanıldığını saptamıştır. Saban, Koçbeker ve Saban (2010) Türkiye’de yapılan araştırmalarda nitel yöntemlerin kullanımında artış olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi ile ilgili yapılan genel araştırmalarda en fazla nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği, nitel ve karma yöntemlerin bunu takip ettikleri görülmektedir (Dilek vd., (2018). Gökteş ve arkadaşları (2012) eğitim bilimleri alanına yönelik yaptıkları çalışmada SSCI ve ULAKBİM’de taranan dergilerde yer alan makalelerde %70’inin nicel, %27’sinin nitel, %3’ünün karma yöntem kullanılarak araştırıldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Alan yazında yapılan araştırmalarda sosyal bilgiler eğitimi alanında en çok kullanılan yöntemle ilgili olarak tam bir uyum olmadığı görülmektedir. Ancak tez çalışmalarının incelenmesinde bu çalışmanın bulgularının desteklendiği görülmektedir (Oruç & Ulusoy, 2008). Yıldırım (2010) sosyal bilimler alanındaki çalışmaların yöntem açısından genel gidişatına bakıldığında nitel çalışmaların sayısında bir artış olduğunu söylemektedir. Batur ve Akdeniz’in (2020) çalışmasında Türkçe eğitiminde değerler eğitimiyle ilgili yapılan 88 tezin 73 tanesinin nitel, 2 tanesinin karma olduğunu, nicel yöntemle yapılan tez çalışmasına rastlamadıklarını ve yöntemi 12 tezte ise kullanılan yöntemle ilgili bir bilgiye ulaşamadıklarını belirtmiştir.

Yapılan bu araştırmada 2008-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarına yönelik olarak yapılan lisansüstü tezlerde 17 farklı veri toplama aracının kullanıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracının yarı yapılandırılmış görüşme formu olduğu, onu doküman analizi, anket ve standartlaştırılmış ölçek araçlarının takip ettiği saptanmıştır. Ayrıca bu yöntemlerle toplanan verilerin 20 farklı veri analiz yöntemi kullanılarak analiz edildiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda en sık kullanılan veri analiz yönteminin içerik analizi olduğu, betimsel analiz, frekans ve yüzde analiz yöntemlerinin takip ettiği saptanmıştır. Dilek ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları araştırmada en fazla kullanılan veri toplama sırasıyla anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu olduğu; toplanan verilerin ise betimsel analiz teknikleri kullanılarak çözümlenmesinin tercih edildiği sonucu elde edilmiştir. Gökteş ve arkadaşları (2012) ilgili alanda en fazla anketin tercih edildiğini belirlemiştir. Batur ve Akdeniz (2020) yaptıkları çalışmada en fazla kullanılan tekniklerin sırasıyla tarama, içerik analizi ve literatür taraması olduğunu saptamıştır.

Araştırmanın genelinde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde alan yazında uyumluluk gösteren çalışmalarla desteklendiği görülmektedir. Ancak sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda örneklem gruplarındaki farklılıklardan dolayı genellemeye ulaşmak çok güçtür. Bunun dikkate alınması gerekmektedir. Bu çalışma araştırmaların yıl, örneklem, yapıldığı üniversite, kullanılan yöntem gibi değişkenleri araştırdığı için daha nesnel sonuçlar elde edilmiştir. Ancak tezlerde ilgili değişkenlerin tercih edilme ve kullanılma nedenlerinin ortaya konulması mümkün olmamaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda sosyal bilgiler ve hayat bilgisi kapsamında değerler eğitiminin yeri ve önemini belirlemek amaçlanabilir. Araştırmacılar değer eğitiminde öne çıkan kavramların neler olduğunu koymak için çalışmalar yapabilir. Değerler eğitiminin disiplinler arası araştırılmasına ilişkin olarak paralel dersler seçilerek karşılaştırılmalı analiz yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve eğitimi., B. Tay ve A. Öcal (Editörler). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 336-353). Ankara. PegemA Yayıncılık.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Allport, G. Vernon, P., & Lindzey, G. (1960) A trait theory of personality. Retrieved from <http://free-books-online.org/psychology/personality-psychology/gordon-allporttrait-theory-of-personality/>.
- Arık, R. S., & Türkmen, M. (2009). *Eğitim bilimleri alanında yayınlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi*. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Antalya, 1-16. Retrieved from <http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/488.pdf>.
- Bacanlı, H. (2005). *Duygusal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Batur, Z., & Akdeniz, T. (2020). Değerler eğitimiyle ilgili yapılan tezler üzerine bir inceleme: Türkçe eğitimi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-11.
- Best, R. (2003). New bottles for old wine? Affective education and the ‘citizenship revolution’ in English schools. *Pastoral Care in Education*, 24(4), 14-21. <https://doi.org/10.1111/j.0264-3944.2003.00273.x>
- Çelik, M. E., & Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerler yönünden incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1289-1300. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1012159>
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dilek, A., Baysan, S., & Öztürk, A. A. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: Bir içerik analizi çalışması. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 581-602.
- Dılmaç, B., Bozgeyikli, H., & Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 65-92.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Editör). *Sosyal bilgiler öğretimi: demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (ss. 225-256). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Fidan, K. N., & Öner, Ö. (2018). Değerler eğitimine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 4(1),1-17. <https://doi.org/10.32570/ijofe.388289>
- Gaunt, R. (2006). Couple similarity and marital satisfaction: Are similar spouses happier? *Journal of Personality*, 74, 1401-1420. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00414.x>
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., & Baran, M., ... (2012). Türkiye’deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri \ Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(1), 443-460.
- Gündüz, M., Başpınar, Z., & Büyükkarcı, A. (2017). 2000-2015 Yılları arasında değer eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin içerik analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 705-718. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.1817>
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar, ahlak psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. In J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds.). *Values in education and education in values* (pp. 3–14). London: The Falmer Press.
- Johnson, K. S. (2000). Affective component in the education of the gifted. *Gifted Child Today*, 23(1), 36-40. <https://doi.org/10.4219/gct-2000-744>

- Kayahan-Yüksel, D., & Baka, B. (2022). Thematic and Methodological Trends of Graduate Thesis in Comparative Education: A Content Analysis. *Journal of Computer and Education Research*, 10(20), 777-794. <https://doi.org/10.18009/jcer.1174500>
- Lang, P., Katz, Y., & Menezes I. (1998). *Affective education. A comparative view*. London and New York: Cassell.
- Lickona, T. (1991). *Educating and character education: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Boks.
- Lovat, T. (2009). Values education and quality teaching: Two sides of the learning coin. In T. Lovat and R. Toomey (Eds.). *Values education and quality teaching: The double helix effect* (pp. 1-12). New York: Springer.
- Lovat, T., Clement, N., Dally, K., & Toomey, R. (2010). Values education as holistic development for all sectors: Researching for effective pedagogy. *Oxford Review of Education*, 36(6), 713-729. <https://doi.org/10.1080/03054985.2010.501141>
- Oruç, Ş., & Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler alanında yapılan tez çalışmaları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Rokeach, M., & Regan, J. F. (1980). The role of values in the counseling situation. *Personel and Guidance Journal*, 58(9), 576-588. <https://doi.org/10.1002/j.2164-4918.1980.tb00454.x>
- Saban, A., Koçbeker, N., & Saban, A. (2010). Eğitim bilim alanında nitel araştırma metodolojisi ile gerçekleştirilen makalelerin analiz edilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 125-142.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.). *Advances in experimental social psychology* (pp.1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Review*, 48(1), 23-47.
- Tahiroğlu, M. (2011). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olma değerlerinin öğretimi ve değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tarman, B., Güven, C., & Aktaşlı, İ. (2011). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi ve alana katkıları. *Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 391-410.
- Thornberg, R. (2008). Values education as the daily fostering of school rules. *Research in Education*, 80(1), 52-62. <https://doi.org/10.7227/RIE.80.5>
- Turan, S., & Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Üstünyer, F. (2009). *Karakter eğitimi ile ilgili eğitimcilerin görüşleri üzerine nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yeşil, R., & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği artırma. *İlköğretim Online*. 9(1), 79-92. Retrieved from <http://ilkogretim-online.org.tr>.